

HET WOORD VAN DE WEEK

19e jaargang nr. 22

29 mei 1966

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 5,50 per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Geestdrift en nuchterheid

De tekst die u aanstonds leest, is de laatste die de heer H. G. Cannegieter voor ons heeft geschreven, kort vóór hij eind maart te Haarlem overleed. Het Humanistisch Verbond stelt er prijs op, hem in een kort woord te herdenken. Cannegieter is 85 jaar geworden. Hij had in Groningen theologie gestudeerd en was juist zestig jaar geleden hervormd predikant geworden te Jelsum. Beroepen naar Lutjebroek, later naar Uitgeest, bleef hij dertien jaar als predikant werkzaam. Gemoedservaringen tijdens de eerste wereldoorlog en een ontwakend schrijverschap brachten hem ertoe het ambt neer te leggen terwille van de journalistiek. Het waren vooral publikaties op het gebied van levensbeschouwing, opvoeding en volkswontwikkeling, die hij in verzorgde artikelen op kundige wijze besprak: hij was altijd op zoek naar de mens en diens mogelijkheden. Ofschoon meest beschouwend van aard, schreef hij ook enige romans en een paar toneelstukjes voor kinderen.

Toen hij lid werd van het Humanistisch Verbond was hij de 65 voorbij, een man met veel levenservaring, veel mensenkennis, een grote belezenheid, maar nog bijzonder jong van hart, tegelijk mild en scherpzinnig, tegelijk wijs en spontaan. Hij trof door zijn eenvoud, zijn beschikbaarheid, het gemak waarmee hij als gevolg van zijn journalistieke training, in staat was vlot en helder zijn mening te zeggen.

Het is wel goed dat er leeftijdsgrenzen bestaan waarop men z'n functie moet overdragen aan een jongere kracht. Maar het is niet goed, de mens uitgeteld te achten met ingang van die datum. Ofschoon wij wisten dat Cannegieter de 75, de 80 gepasseerd was, heeft het Verbond hem om zijn onverminderde denk- en werkkraacht graag telkens weer gevraagd, zo ook voor deze laatste toespraak: Geestdrift en nuchterheid. Wij allen, die hem gekend hebben, gedanken hem in dank.

G. Stuiveling

Dat Pinksteren als christelijke feestdag in onze kalender is opgenomen houdt verband met het Bijbelverhaal omtrent de stichting van de christelijke kerk.

De apostelen, aldus dit verhaal, waren bijeen, toen zich aan hen een vreemde gebeurtenis openbaarde. Zij werden bevangen door geestdrift en geraakten uitzinnig. Onmachtig om wat zij gevoelden in woorden uit te drukken, stieten zij onverstaanbare, onsamenhangende klanken uit, — een verschijnsel, dat men ook vroeger en later wel bij in trance geraakte mensen en menigten heeft waargenomen en dat in dit verhaal als „tongetaal” wordt aangeduid.

Het is om dit enthousiasme, dat men inzonderheid op de Pinksterdag zijn aandacht aan de geestdrift pleegt te wijden. Pinkster zou men het feest van de geestdrift kunnen noemen.

Enthousiasme is een Grieks woord, dat betekent: door een god bezeten, bezielde, betoverd zijn. Deze bezetenheid kan in haar uiterste gedaante tot razernij en tot geestdrijfverij voeren.

In het Bijbelverhaal openbaart de god zich in wat daar aangeduid wordt met de naam Heilige Geest. Maar het hoeft niet steeds een god te zijn, die de hiervoor ontvankelijke mens tot vervoering leidt. Het kunnen ook gedachten zijn, idealen, dromen die de mens of de menigte in zielsverrukking brengen. En de geest, die hen tot uitzinnigheid aanspoort, is lang niet altijd een heilige geest.

Er bestaan zelfs onheilige geesten, die van de ontvankelijkheid voor geestdrift bij de mensen misbruik maken. Het lichtbewogen gemoed is naar alle kanten voor opwinding vatbaar. Men zou het kunnen vergelijken met een muziekinstrument, waarop men de verhevenste melodien kan spelen, maar waaraan men evengoed tonen kan ontlokken, die tot de wildste orgiën opwinden, die de verderfelijke hartsfochten ontketen en die mens en menigte aandrijven tot misdaad en moord. Men denke maar aan de gruwelijke waanzin, waarin de opgewonden bijeenkomsten van Hitler en de zijnen een heel volk tot de monsterlijkste gruwelen aller tijden wisten op te zwepen.

Geestdrift op zichzelf bezit dus geen ethische waarde. Zij is, onafhankelijk beschouwd goed noch kwaad. Wat er de zedelijke of onzedelijke betekenis aangeeft, is de zaak waarvoor men in vervoering geraakt en de manier waarop men zijn opgetogenheid uit. Niet iedereen is even ontvankelijk voor geestdrift. Er zijn er,

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 29 mei 1966

BEVRIJDEND
HUMANISME
H. Lips

f 3.90

20 JAAR
HUMANISTISCH VERBOND
Een korte samenvatting over de
jaren 1956—1966

f 2.90

HUMANISTISCH CREDO
H. Lips - e.a.

f 2.50

HET HUMANISME
IN DE
MODERNE WERELD
gehouden inleidingen tijdens het
16e congres

f 0.85

Te bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30.49.60 t.n.v. het *Humanistisch Verbond* te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

die van een opgewonden gemoed niets begrijpen; die er zich aan ergeren, die alle vertoon van enthousiasme voor aanstellerij houden. Zulke mensen vormen de tegenpartij in het Bijbels Pinksterverhaal. De omstanders van die in tongetaal sprekende apostelen haalden de schouders op en vroegen aan elkaar: „Wat betekent dit toch?“, waarop zij van een grappenmaker het spottende antwoord kregen: „Die mensen zijn vol zoete wijn; ze zijn dronken!“

Dit waren de nuchterlingen, zoals wij die ook wel kennen. Het zijn de sceptische naturen, die bij voorbaat afwijzend staan tegenover het spontane gevoel, waarmee idealisten voor hun overtuiging uitkomen. Zij beantwoorden dit enthousiasme met een schampere opmerking of met een spotlach. Het zijn de Nurksen, die in hun kring de vreugde om de bewondering bederven met hun zure kritiek.

Maar het gaat bij deze nuchterheid net zo als bij de geestdrift: het oordeel zal ervan afhangen, waartegen deze nuchterheid zich richt. In het éne geval doet zij sympathiek aan; in het andere geval wekt zij antipathie. Er zijn zaken, die wij nuchter moeten bekijken en waarbij geen overgevoeligheid past. Er zijn aan de andere kant omstandigheden, waarbij onaandoenlijkheid wijst op een gebrek aan menselijk medeleven of aan een tekort aan zedelijk besef.

Bewondering en verontwaardiging zijn soms nodig, wil men prijs blijven stellen op het wezen van levend mens. Maar even nodig is de nuchterheid als middel ter bescherming tegen wil en dank te worden meegesleept in de maalstroom van het overdreven gevoel en hierdoor

van subject te worden gedegradeerd tot object, van levend mens tot robot.

De tegenstelling tussen geestdrift en nuchterheid hangt samen met het individuele gevoelsleven, maar ook met de volksaard.

Deze tegenstelling wortelt bij de enkeling in de psychologische geaardheid van de persoonlijkheid. Het flegmatisch temperament zal met onverstoorbare kalmte reageren op hetgeen een emotioneel iemand tot tranen beweegt of in een opgewonden woordenstroom doet uitbarsten. Maar ook de volksraad blijkt in dezen een factor van betekenis. In grote trekken beschouwd vertoont zich hier een verschil tussen de noorderlingen enerzijds en de oosterlingen en zuidelingen anderzijds. Wie wel eens in een spoorwegcoupé, in een café of op straat met een groepje Italianen of Spanjaarden in aanraking is gekomen, kreeg van dit gezelschap de indruk, dat zij hooggaande ruzie hadden of boven hun bier waren. Toch is dit de gewone conversatietoon onder zuidelijke volken. Hoe steekt de bedaarde en zwijgzame Fries of Groninger hierbij af!

Trouwens, zijn onze landgenoten ten zuiden van de grote rivieren reeds niet veel levendiger en kleurrijker in hun uitdrukkingswijze?

De geestdrift bij de stichting van de christelijke kerk op die Pinksterdag is dan ook uit het oosterse temperament van de apostelen te verklaren.

Toen op zondag 17 februari 1946 in een gebouw aan de Keizersgracht te Amsterdam het Humanistisch Verbond werd opgericht, zal niemand die daar toevallig de zaal binnenliep, de indruk hebben gekregen, dat Van Praag, Bongers, Stuijveling, Brandt Corstius en de overige tweehonderd deelnemers aan deze bijeenkomst vol zoe-
te wijn waren.

Toch waren het besef van de betekenis dezer gebeurtenis en de ernst hunner overtuiging bij deze humanistische apostelen niet minder dan die van de in vervoering geraakte schare te Jeruzalem. Maar deze mannen en vrouwen te Amsterdam bleven bij al hun geestdrift de noordelijke nuchterheid bewaren.

Er wordt onder humanisten wel eens geklaagd, dat het Verbond té nuchter is. Deze klagers zouden door wat meer uiterlijk vertoon, wat meer beweging, wat weidser allure het gemeenschapsleven willen opfleuren.

Lees de Humanistische Documentatiedienst

Uitgave van Hum. Stichting Mens en Wereld.
Verschijnt 11 x per jaar.

Publicatie van belangrijke berichten van elke humanistische organisatie en van alle persberichten over het georganiseerd humanisme in Nederland (f 3,— per jaar).

Door storting of overschrijving van f 1,50 ontvangt u alle nog in 1966 verschijnende nummers.
Giro 30.49.60 - t.n.v. Hum. Verbond, Utrecht.

ORIËNTATIE

In 1966/1967 verschijnen 2 series van vijf brochures, in het bijzonder bestemd voor onze jongeren.

- I. Huwelijk en gezin
 1. Verkering en verloving *)
 2. Trouwen *)
 3. Gezinsvorming en opvoeding
 4. Het gemengde huwelijk
 5. Gezin en maatschappij

- II. De mens en zijn wereld
 1. Atoom en kosmos *)
 2. Existentie
 3. Evolutie
 4. Autonomie
 5. Relativiteit

De prijs per serie bedraagt f 2,50. U kunt deze bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht.

*) reeds verschenen. De overigen worden u direct na verschijning toegezonden.

Inderdaad onderscheidt het humanisme zich door een wat nuchter aandoende aanblik. Dit heeft zijn oorzaak niet uitsluitend in het temperament en de volksaard zijner aanhangers, maar is tevens gegrondvest in het beginsel, dat de nadruk meer op de redelijkheid dan op de emotionaliteit legt. Staat het niet met zoveel woorden in onze beginselverklaring te lezen? „Het humanisme eist de voortdurende bereidheid zich in denken en doen redelijk te verantwoorden”. Redelijk, niet emotioneel! Het argumenteert niet met sentimentele gemoedsuitingen, die de daarvoor zo ontvankelijke schare gemakkelijk in opwindning brengen en tot geweldadigheid bewegen.

Het beraadt zich in alle kalmte over hetgeen de bevestiging en de verbreiding van zijn levensovertuiging betreft. Daarom staat het kritisch tegenover alle betogingen en betuigingen, die eer op emotionele behoeften dan op redelijke motieven berusten en die in de rel haar soms misdadig hoogtepunt beleven. Het blijkt op zijn hoede zelfs wanneer de emotionaliteit zich op edele en sociaal verantwoorde doeleinden richt, want het weet, dat de geestdrift — vooral zodra onze massale communicatie-middelen zich ervan meester maken onverhoeds kan omslaan, zoals een onschuldig vreugdevuur bij het keren van de wind een rampzalige brand kan veroorzaken.

Het aanvaardt hiermee de schijn van nuchtere burgerlijkheid liever dan door een onredelijke roes van enthousiasme zijn heldhaftigheid te bewijzen. Men zou in het humanisme een zekere verwantschap kunnen bespeuren met de levensbeschouwing van Horatius, die het evenwicht als de zuiverste gemoedsgesteldheid nastreeft. „Er is een maat in de dingen; er zijn tenslotte vaste grenzen gesteld”. Grenzen, óók aan ons enthousiasme.

En een onverdacht humanist als Michel de Montaigne bepleit dit maathouden als hij zegt: „De verhevenste levens zijn mijns inziens die, welke zich schikken naar het gewone, menselijke model, met orde maar zonder mirakel en zonder buitensporigheid”. Maar nadert men met een dergelijke opvatting niet bedenkelijk de burgerlijkheid? Wij denken hierbij aan het pleidooi, dat een andere humanist Romain Rolland in zijn roman *Jean Christophe* aan de „kalme middelmatigheid der mooie burgerzielen” wijdt. Natuurlijk, er is bezieling nodig en hieraan worden wij op Pinksteren onwillekeurig herinnerd. Geestdrift is als de gist, die het meel doet rijzen, zodat het brood wordt en die het druivensap in wijn doet verkeren. Geestdrift is als het zout, dat de spijzen smakelijk maakt. Gist en zout kunnen wij niet ontberen. Maar wat zouden wij aan gist hebben als het meel en de druiven ontbraken? En wie eet er zout zonder dat het in kleine hoeveelheden in de spijzen gemengd is? Dat meel, die druiven, die spijzen dat zijn de kalme middelmatige burgerzielen, waarop Romain Rolland nu eens zijn schijnwerper richt. Zij vormen de overweldigende meerderheid, waaruit volk en staat bestaan. Zij zijn ontvankelijk voor de bezieling en de bezetenheid, waarvan het vuur door de emotionaliteit wordt ontstoken; een vuur, dat ten goede, maar ook ten kwade kan leiden. Maar zij zijn eveneens ontvankelijk voor de redelijkheid, waarvoor het humanisme de voortdurende bereidheid eist.

H. G. CANNEGIETER

de stille weg

De stille weg
de maannachtlichte weg —

de bomen
de zo stil oudgeworden bomen —
het water
het zachtbespannen tevreë water,

En daarachter in 't ver de neergezonken hemel
met 't sterrengefemel.

Herman Gorter (1864—1927)

HUMANISTISCHE CORRESPONDENTIEKRING VOOR HUWELIJKSCONTACTEN
opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van
contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.
Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct. aan postzegels insluiten. (adv.)

Kan het anders?

Op de televisie verscheen het beeld van een drukke straat. De mensen waren feestelijk opgetogen, ze maakten vrolijke gebaren. Witte papieren wapperden omhoog en overal tussen. Het waren nieuwsbulletins. Met het bericht dat het gelukt was een atoombom te produceren en tot ontploffing te brengen. Die televisiefilm was in een Chinese stad gemaakt. U hebt hem misschien gezien.

Vreugde in China om de atoombom. Jonge mensen lachen elkaar toe, er heerst een feeststemming. Men voelt zich bevrijd van de angst aangevallen te worden. De sociale revolutie is weer iets veiliger gesteld. China is nu ook opgenomen in het evenwicht van wereldmachten waardoor zoveel mensen in oost en west de vrede gewaarborgd zien. Want u weet het: welke verschillen er ook mogen bestaan tussen de communistische landen en de overigen, niet verschillend is hun aller antwoord op de vraag of het wederzijds bezit van de atoombom vrede op aarde betekent. Dit antwoord luidt: ja! En daarom wordt er overal op de wereld een geweldige hoeveelheid werkkraft, geld, uitvindingsvermogen in dienst gesteld van deze manier van vrede bewaren. En ook veel moed, helfthaftigheid en opofferingszin.

Het was in China een feestdag omdat men zich van angst had bevrijd door anderen angst aan te jagen. En zo zal het binnenkort in Frankrijk ook een feestdag zijn. En daarna opnieuw in andere landen.

Overal in de wereld is men op zoek naar een menswaardig bestaan. Dat wil zeggen een bestaan vrij van honger, kou en ziekte, vrij van vrees en vervolging, naar een leven in vrijheid van geloven en denken. Maar de manier waarop we naar een menswaardig bestaan zoeken is zo, dat we elkaar dwingen, vervolgen, angst aanjagen en de dood inzenden.

Velen zullen zeggen: het kan niet anders. Ze zeggen: zo zijn de mensen nu eenmaal. En, zeggen ze, de geschiedenis bewijst dat ze zo zijn. Maar wie zo spreekt, maakt het zich wel mak-

kelijk. Want niemand weet hoe de mens is, zelfs niet na alle dikke boeken die over de mens zijn geschreven. En wat de geschiedenis betreft: vroeger is nu niet. Er was nog nooit een tijd waarin alle volken bewust streefden naar een menswaardig bestaan. En er was nooit eerder een tijd met een atoombom.

Het is dus niet veel zaaks elkaar aan vroeger te herinneren en daaruit argumenten te halen voor vandaag. Nieuwe mogelijkheden worden alleen ontdekt door wie probeert nieuw te denken, vastgeroeste gedachten overboord te zetten. De opmerking wordt vaak gemaakt: een probleem als dat van de atoombom is veel te ingewikkeld om er als gewoon mens iets aan te kunnen doen. Dat zeggen dan miljoenen mensen en zo gaat de zaak op dezelfde manier voort. Maar als verantwoord mens denk je er toch over na, probeer je je toch een mening te vormen. En dan maakt het een groot verschil of je begint met te denken: het is altijd zo geweest, of dat je een ander uitgangspunt kiest.

Geen politiek stelsel, geen godsdienst, geen levensovertuiging heeft de oplossing van zo'n wereldvraagstuk in z'n zak, al denken ze soms van wel. Maar elk politiek stelsel, elke levensovertuiging, elke godsdienst is welkom waarin mensen proberen verstarring te doorbreken en als het ware met nieuwe ogen te kijken, met nieuwe oren te luisteren. Dat is het geval wanneer we onszelf — wij Europeanen, wij Amerikanen, wij Russen, wij Chinezen, — niet langer zien als de bringers van *het* heil voor de mensheid, *het* maatschappelijk, *het* geestelijk, *het* politieke heil. En als we bereid zijn mensen met andere opvattingen te respecteren, dat wil zeggen ervan uitgaan dat wat wij geloven en denken voor hen even grote waarde heeft als onze gedachten hebben voor onszelf. En bovenal als we erkennen dat anderen de rechten en de mogelijkheden toekomen die we zelf wensen te bezitten.

J. C. BRANDT CORSTIUS

een lezing voor de microfoon van de wereldomroep van 29 mei 1966

lezingen voor de radio

Zondag 5 juni VARA 9.45 uur:

E. Happé: „Alweer het weer”.

Zondag 12 juni VARA 9.45 uur:

A. J. Wichers: „Er is veel veranderd sedert Luther”.

Zondag 19 juni VARA 9.45 uur:

P. C. J. Reijne: „Hoe benadert de moderne kunst de werkelijkheid”.